

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRK-İTALYAN İLİŞKİLERİNİN TÜRK ŞİİRİNE YANSIMASI

THE REFLECTIONS OF TURKISH-ITALIAN RELATIONS ON TURKISH POETRY IN THE SECOND WORLD WAR

Öz

Türklerin XI. yüzyılda Anadolu'ya gelmelerinden sonra başlayan Türk-İtalyan ilişkileri Akdeniz coğrafyasında hem ticarî hem de kültürel alışveriş temelinde ve bir çeşit hâkimiyet mücadelesi şeklinde inişli çıkışlı sürmüştür. İtalya, XIX. yüzyılın ikinci yarısında siyasî birliğini tamamladıktan sonra Trablusgarp bölgesini işgal etmiş; ardından Anadolu'da toprak elde edebilmek için I. Dünya Savaşı'na girmiştir. Türkiye'nin Millî Mücadele'den başarıyla çıkmasından dolayı emellerini gerçekleştiremeyen İtalyanlar, 1922'de Mussolini'nin iktidara gelmesiyle tekrar "Büyük İtalya" hayaline kapılmışlardır. Bu hayal doğrultusunda Akdeniz havzasında ve Anadolu'da hak iddia etmişlerdir. İtalya'nın Türkiye hakkındaki tehditkâr söylemleri Türkiye'yi rahatsız etmiş ve yaşanan bu rahatsızlık Türk şiirine de aksetmiştir. Lâkin bu rahatsızlığın Türk şiirine yansımaları birkaç şair ile sınırlı kalmıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin hassasiyeti sebebiyle Türkiye'nin yayınlanacak neşriyatlar konusunda almış olduğu tedbirler de konunun birkaç şair ile sınırlı kalmasında etkili olmuştur. Daha çok, dönemin mizah dergileri olan Akbaba ve Amcabey'de müstear imzalı şiirler yazılmıştır. Bu çalışmada, İtalya'nın hem siyasî hem de edebî alandaki Türkiye aleyhine söylemlerinin Türk şiirine yansımaları tespit edilerek dönemin siyasî, içtimai ve zihni dünyası çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Türk-İtalyan ilişkileri, şiir, Akbaba, Amcabey.

Abstract

After Turks arrived in Anatolia in the XI. century, Turkish-Italian relations have continued with ups and downs on the basis of both commercial and cultural exchange and as a kind of domination struggle in Mediterranean geography. In the XIX. second half of century, Italy completed its political unity and first occupied the Tripoli and then joined the First World War in order to get land in Anatolia. Italia's threatening discourses disturbed Turkey and this disturbances reflected Turkish poetry. However, the reflection of this discomfort on Turkish poetry has been limited to a few poets. Due to the sensitivity of diplomatic relations between Turkey and Italy, the measures taken by Turkey regarding the publications to be published have also been effective in keeping the issue limited to a few poets. Pseudonym signed poems were mostly written in Akbaba and Amcabey, which were the humor magazines of the period. In this study, it has been tried to analyze political, social and intellectual world of that period by determining the reflections of Italia's discourses both politically and literary on Turkish poetry.

Keywords: II. World War, Turkish-Italian relations, poetry, Akbaba, Amcabey.

Seçkin ÖZKAN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Araştırma Görevlisi Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kütahya, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-8944-1264

E-mail: seckn_ozkan@hotmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 09.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 14.06.2021

Kaynak Gösterim / Citation:
Özkan, Seçkin (2021). "İkinci Dünya Savaşında Türk-İtalyan İlişkilerinin Türk Şiirine Yansımaları", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 13/26, 001-028.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.481>

Extended Summary

In the region of Mediterranean, the beginning of Turkey- Italy relations goes back to the 21st century when Turks came to Anatolia. The relationships which started with some activities especially by Turks, who were at Turkish sailor Çaka Bey's command on the Archipelago, came to a state of commercial with deals which was made on the period of Seljuks. Italian merchants formed small groups by settling down some important trade centers. Italian merchants maintained these commercial activities on the period of Ottoman Empire even if always not in equal measure after Byzantine Empire.

However, these developments gave their ways to hostility when Ottoman Empire wanted to possess North Africa lands like other western countries by establishing political unity of Italy in the 20th of September in 1870. So Algeria was conquered in 1830 and Tunis was conquered in 1881 by France. Also, England conquered Cyprus in 1878 and Egypt in 1882. Italy also invaded Rhodes and Dodecanes with Tripolitania by following a systematic policy to conquer Tripolitania. When First World War started, the tension between Turkey and Italy continued although there was no direct conflict on the front. Because Italians invaded Aydın, Konya and some regions of Adana even if Turkey did not engage in close combat with Italy according to the secret agreements which was done before the war. But Italy was disappointed because the promised lands to Italy before the war was given to Greece on Paris Peace Conference on the 18th of January in 1919.

In 1922, Mussolini came into power and then, other diplomatic steps disturbed Turkey. The attitude of Italy during Lausanne negotiations showed similarity with old imperialist politics. Especially, on the policy Italy followed during Lausanne negotiations, the aim of Italy was to dampen the effect of Turkey on the Balkans. Italy could not achieve its purpose when Eastern Thrace was belonged to Turkey. Nevertheless, Italy thought that Turkey had some demands about Rhodes and Dodecanes, and Italy made a profit by making official that Mentese Islands (Rhodes, Dodecanes and Meis) belonged to Italy.

Mussolini strengthened the power with coming through elections. Mussolini who got stronger on the domestic policy disturbed Turkey by revealing some concepts like "Great Italy" and "Mare Nostrum-Our sea" on the foreign policy. Gabriele D'Annunzio who was both a popular Italian poet and the supporter of Mussolini mentioned Anatolia as "promised land" by calling young Italians who were the members of Blackshirts on the work called as "Il libro Ascetio della Govane Italia" published on 1926.

The invasion of Ethiopia which was the first attempt to achieve the concept "Great Italy" was the point that the poets of both of the countries dwelled on. Taranta-Babu'ya Mektuplar which was written by Nâzım Hikmet in 1935 tells the invasion of Ethiopia. Nâzım Hikmet set the invasion of Ethiopia over the letters which was written to his wife by the young man called Galla from Ethiopia that lost its freedom for the first time in its history. In the letters, some concepts such as Mussolini, Fascism, Papa Pius XI who was the follower of Mussolini, Fascist writers and the symbols of Fascism – Remus and Romulus- were trivialized.

The reaction to Mussolini and Fascism in Turkish poems gave its way to the silence for a long time after the invasion of Ethiopia. The period of silence continued until 1939. The invasion of Albania by Italy and disturbing statements on the foreign policy increased the tension between the countries. The tension and anger between countries caused to be written heroic poems on Turkish literature. However, the poems which were opposed to Italy were banned by the political power of the period with the worry of triggering the possible war between Turkey and Italy. The ban applied to the works opposed to Italy continued until the invasion of Italy by the allies in 1943. The pressure experienced from 1939 to 1943 leaved its place to freedom. Thus, the reflection of Turkey- Italy relations to Turkish poems is possible to evaluate in two periods 1939-1943 and 1943-1945 during World War 2.

Turkey was careful about not only the relations with Germany but also the relations with Italy that put in a claim for its own lands. Turkey and Greece were on the target of Mussolini who attacked to Albania

in 1939. Turkey did not want to be responsible for the war, so Turkey, in such an environment, acted responsibly towards publications opposed to Italy. The works which were published between 1939 and 1943 called *Bu Aslana Dokunmayın* and *Ses* were banned with the cabinet decision. In this period, not only literary works but also the works called *İtalya'ya Açık Mektup* and *Tarihte Türk-İtalyan Savaşları* pulled off the shelf with the cabinet decision. While these works which were published between 1939 and 1943 were banned, the work of Mussolini called *Oğlumla Konuşuyorum* were published by translating Turkish. On the preface of the work, Mussolini is told as a caring father and bound to its nest. When examined both banned and permitted works, the period of 1939-1943 became a critical period for both countries. Even though Mussolini had reckless behaviors and speeches, Turkey avoided all kinds of risks in order to not damage to diplomatic relations.

Italy was invaded by allied governments in 1943 which was a transitional period about the relations between two countries. From this date, Italy is no longer a threat for Turkey. Thus, most of the poems about Italy are humorous poems. In 1945, when World War 2 ended up, Turkey had no any issues like Italy. The ill fate of Mussolini who was executed was told on the poems published after the war. When considering the poems about Italy during World War 2, it can be seen the reflections of the social response. But the works were castrated or allowed to be published according to the attitude of Turkey on the foreign policy.

Giriş

Türklerin XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'yu yurt edinmeleriyle Türk-İtalyan ilişkileri başlamıştır (Cantemur, 2015: 779). Özellikle Adalar Denizi'nde Türk denizcisi Çaka Bey'in komutasındaki Türklerin gerçekleştirdiği birtakım faaliyetlerle başlayan bu ilişkiler, Selçuklular döneminde yapılan anlaşmalarla ticarî bir hâl almıştır. Meydana gelen ticarî yoğunluk sebebiyle Selçuklu, hanlar ve kervansaraylar imar etmiştir. İtalyan tüccarlar da önemli ticaret merkezlerine yerleşerek küçük gruplar oluşturmuşlardır. İtalyanlar, gerçekleştirdikleri bu ticarî faaliyetleri her daim aynı ölçüde olmasa da Bizans İmparatorluğu'ndan sonraki Osmanlı döneminde de sürdürebilmiştir (Turan, 2001: 448-452). Fakat 20 Eylül 1870'te İtalya'nın siyasî birliğini sağlayarak diğer Batılı devletler gibi Osmanlı'nın Kuzey Afrika topraklarına göz dikmesiyle Türk-İtalyan ilişkilerindeki dostluk, yerini husumete bırakmıştır. Öyle ki 1830'da Cezayir ve 1881'de Tunus, Fransa tarafından; 1878'de Kıbrıs ve 1882'de Mısır, İngiltere tarafından ele geçirilmiştir (W. Childs, 2008: 1). İtalya da Trablusgarp'ı ele geçirebilmek için sistemli bir politika izleyerek Trablusgarp ile birlikte Rodos ve Oniki Ada'yı işgal etmiştir. Trablusgarp'ın ve adaların işgali İtalyanları cesaretlendirmiş ve İtalya'nın bundan sonraki hedefi Anadolu olmuştur. Anadolu toprakları üzerinde yayılcı politikalar geliştirerek imtiyazlar elde etmiştir. Bu hususta, İtalyanların Antalya bölgesindeki demiryolu yapım ve işletim hakkı alması önemli bir adımdır (Mengeş, 2018: 62-64).

Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı'nın olası toprak kaybına karşı, İtalyanlar tarafından Anadolu'nun hem yer üstü hem de yer altı zenginliklerinin fizibilitesi yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı başladığında ise herhangi bir cephede doğrudan bir çatışma olmamasına rağmen Türk-İtalyan ilişkileri gerginliğini muhafaza etmiştir. Çünkü İtalya ile her ne kadar sıcak çatışmaya girilmese de savaş öncesi yapılan gizli antlaşmalar gereği Mondros Mütarekesi'ni takip eden günlerde İtalyanlar Aydın, Konya ve bir kısım Adana Vilayet topraklarını işgal etmişlerdir (Çelebi 1993: 400). Fakat 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtalyanlara savaş öncesi vaat edilen yerlerin Yunanistan'a verilmesi, İtalya için bir hüsrana olmuştur.

İtalya'nın konferansı terk ederek Türkiye ile stratejik ilişkiler kurması, Millî Mücadele sonrası Türk-İtalyan ilişkilerinin hızla ilerlemesinde etkili olmuştur.

1922'de iktidara Mussolini'nin gelmesi ve akabinde izlenen siyaset, Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında İtalya'nın sergilemiş olduğu tutum, eski emperyalist politikaları ile benzerlik göstermiştir. Özellikle İtalya'nın Lozan görüşmelerindeki politikalarının amacı, Türkiye'nin Balkanlardaki etkisini kırmaktır. İtalya, Doğu Trakya'nın Türkiye'de kalmasıyla bu amacına erişememiştir. Fakat savaştan başarıyla çıkan Türkiye'nin Rodos ve Oniki Ada konusunda talepleri olabileceğini düşünen İtalya, Menteşe (Rodos, Oniki Ada, Meis) Adaları'nın İtalya'ya ait olduğunun resmîleştirilmesi ile kazanç sağlamıştır. Lozan Barış görüşmelerini ilk onaylayan devlet olan İtalya'nın yeni hedefi Antalya bölgesi olmuştur (Mengeş, 2018: 114). Mussolini'nin 13 Haziran 1924'te yapılan seçimleri kazanmasıyla iktidarını kuvvetlendirmesi ve dış politikada "Büyük İtalya", "Mare Nostrum-Bizim Deniz (Akdeniz)" gibi kavramların ortaya atılması Türkiye'yi tedirgin etmiştir (Mengeş, 2018: 117). Dönemin popüler fütürist şairi Gabriele D'Annunzio, 1926'da yayımlanan *Il libro Ascetico della Govane Italia* yani Genç İtalyan'ın *İman Kitabı* adlı eserinde Kara gömleli genç İtalyanlara seslenerek Anadolu'dan vadedilmiş topraklar olarak bahsetmektedir:

"İtalyanlar unutmayınız ki, bugünkü Anadolu denilen Türk ülkesi tasavvurunuzun fevkinde zengin bir memlekettir. Bu topraklarda yetişen mahsul paha biçilmeyecek bir değere sahiptir. Asırlardan beri ve günden güne bu toprakların bereketi taşmakta ve genişlemektedir. İtalyanlara mev'ud olan topraklar arasında en ziyade, burada sizi zengin bir kültür bulacaktır.

Demir, bakır, kurşun, çinko, antimon, krom, boraks ve civa ile her karış toprağı yağrulmuştur. Ereğli, Amasra ve Erzurum havzaları bütün kömür serveti ile doludur. Hele Dicle'nin her iki yakası petrol, neft ve bitüm'un membaidırlar.

Romalılar [Teneo te Africal] yani [Afrika er geç bizim olacaksınız] derlerdi. Biz de bu cümleyi İtalyanlaştırarak, [Teneo te Asia] yani [Asya er geç bizim olacaksınız] diye biliriz." (Gürtunca, 1939: 30)

D'Annunzio'nun söylemleri adeta İtalyan dış politikasının bir tercümesi şeklindedir. Mussolini'nin Roma İmparatorluğu'nun ihtişamlı

dönemlerine özlemi ve 1930'ların başından itibaren İtalya'nın toprak edinme isteğinin artması, Türkiye'nin İtalya'ya karşı daha ihtiyatlı davranmasına sebep olmuştur. (Cantemur, 2015:780) Bundan dolayıdır ki Türkiye, İtalya'nın Akdeniz havzasındaki faaliyetlerini de yakın takibe almıştır. İtalya ise artan nüfusu ve gelişmiş endüstri gücünün yanı sıra yaşadığı hammadde eksikliği nedeniyle sömürgecilik faaliyetlerine hız vermiştir. Bu hususta da faaliyetlerini Doğu Akdeniz havzası ve Afrika içleri olmak üzere özellikle de Habeşistan (Etiyopya) yönünde geliştirmeye başlamıştır. Nitekim 2 Ekim 1935'te Habeşistan'ı işgal etmiştir. İtalya'nın kendi topraklarından oldukça uzak bir bölgede harekâta girişmiş olması, benzer bir harekâta da Anadolu topraklarında girişebileceği düşüncesini yaratmıştır (Mengeş, 2018: 140). İtalya'nın Habeşistan'dan sonra Arnavutluk'u işgali, akabinde ise İkinci Dünya Savaşı'na dâhil olarak 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'a saldırması Türkiye için kaygı verici bir durum olmuştur. Bu yüzden Türk-İtalyan ilişkilerini Fransızlar, hasmane dostluk (amiadversion) olarak tanımlamıştır. Hasmane dostluk tanımlaması, Türkiye ile İtalya arasındaki inişli çıkışlı ilişkinin en veciz ifadesidir (Barlas, 2001: 218).

I. (1926-1939) Arası Dönem

Mussolini'nin iktidara gelmesinden sonra Türkiye-İtalya ilişkilerinde yaşanan dalgalanma, Türk şiirine de aksetmiştir. Özellikle İtalya'nın askerî ve siyasî teşebbüslerinin yaratmış olduğu tehditlere karşı şairler tepkilerini esirgememiştir. İtalya'nın dış politikada kullandığı "Bizim Deniz (Akdeniz)" ve "Büyük İtalya" gibi söylemlerinin yanında 1926'da D'Annuzio'nun Anadolu'yu hedef alan ifadelerine karşın Mehmet Faruk Gürtunca, "D'Annuziyo'ya" şiirini kaleme alarak şu cevabı vermiştir:

"Ne Senin
Kara gömleklilerin
Ne topun, ne tüfeğin
Bizi yürüdüğümüz yoldan, tez

Döndüremez...
Anadolu'nun kızıl faciası
Açtırdı adımlarımızı!...
Vermeyeceğiz diyarımızı!
Bu topraklar,
Zeytin dalları arasında gördüğün
O muhayyel toprakların
Kimsenin değil." (Gürtunca, 1939: 32)

1926-1939 arası dönemde Mussolini'nin "Büyük İtalya" söylemini gerçekleştirmek hususunda ilk teşebbüsü olan Habeşistan'ı işgali de her iki ülkenin sanatçılarının üzerinde durdukları bir konu olmuştur. Akdeniz'i "Mare Nostrum (Bizim Deniz)" olarak tanımlayan İtalya, Kuzey Afrika'yı doğal yayılma alanı olarak görmüştür. İlki 1911'de gerçekleştirilen Trablusgarp (Libya) işgalinden sonra 1935'teki Habeşistan işgali bu yaklaşımın bir sonucudur.

İtalyan aydınları ve siyasetçilerinin büyük çoğunluğu, İtalya'nın da tıpkı İngiltere, Fransa, vb. Avrupa ülkeleri gibi yeni ufuklara, yeni pazarlara gereksinim duyduğu düşüncesindedir. Genç İtalya için bu gereksinim sadece ekonomik değil, aynı zaman da siyasîdir. İtalyan edebiyatçıları da bu ekonomik ve siyasî gereksinimi destekler. Gabriele D'Annunzio, Filippo Tomasso Marinetti, Giovanni Papini, Ardengo Soffici gibi sanatçılar, Kuzey Afrika siyasetini destekleyen sanatçılardır. Bunların içinde özellikle D'Annunzio ve Marinetti, ekonomik ve siyasî hedeflere ancak savaş ile erişilebileceğini savunmuştur. (Gürol, 1987: 148)

D'Annunzio, 1911'deki Trablusgarp'ta gerçekleştirdikleri işgali Çanakkale'ye örnek olabilecek bir savaş olarak görür. "Çanakkale Türküsü (La Canzone dei Dardanelli)" şiirinde bir zamanlar Venediklilerin olan Ege Adaları'nı sıralar ve bunların geri alınmasını ima ederek Trablusgarp Savaşı'nı Çanakkale Savaşı için emsal gösterir. D'Annunzio için örnek alınması gereken diğer bir husus ise Trablusgarp Savaşı'nda kahramanlık gösteren İtalyanlardır (Gürol, 1987: 151-152). Trablusgarp Savaşı'na hayranlığını açıkça belirten

İtalyan şair D'Annunzio, Afrika siyasetinin devamı olan 1935'teki Habeşistan Savaşı'nı da desteklemektedir.

Marinetti ise yayınladığı fütürist bildiriler ile İtalya'da savaş isteyenlerin gür sesi olmuştur. Fütüristlerin savaş arzusunu tetikleyen ve onları heyecanlandıran diğer bir husus ise Türklerle savaşmaktır. Çünkü Türk kavramı XV. yüzyıldan itibaren İtalyan edebiyatında "Doğu"yu simgeleyen önemli bir sembol olmuştur. İtalyanlar, Türk kavramı üzerinden aslında bütün "Doğu" ile mücadele etmektedirler. Fütüristler de klasik Doğu ve Türk kavramlarının İtalyan kamuoyunda yeterince özdeşleştiğini fark ettiklerinde, bu fırsatı fütürizmin unsurları olan çeliğe, makineye, hıza, uçağa vs. sarıldıkları gibi benimsemişlerdir. (Gürol, 1987: 152-153) Bu özdeşleştirmenin altında yatan diğer sebep ise İtalya'nın uluslaşma sürecini, kin ve nefret ile körükleme isteğidir. Aynı zamanda savaşmak, uluslaşma sürecini geç tamamlayan İtalya'nın Doğu'daki çıkarlarına erişmek ve payına düşeni almak için tek yoldur. İtalyan şair Papini de Osmanlı'nın mirasından kalanların elde edilebilmesi için yapılması gereken hamleleri tek tek sıralamaktadır:

"... Dalmaçya'yı (...), bütün Arnavutluk'u ve Küçük Asya'nın bir kısmını. Ayrıca (...) Cibuti'yi ve olabilirse Tunus'u ve Sudan'ı. (Bu) savaş Libya'dan sonra, İtalya İmparatorluğu'nun yeniden kurulması için ikinci adım olmalıdır." (Gürol, 1987: 155)

İtalya'nın 1935'te Habeşistan işgali Türkiye'ye, 1911'de İtalyanlar ile Trablusgarp'ta yaşanan mücadeleyi hatırlatmıştır. Kâzım Karabekir'in aynı yıl İngiltere, *İtalya ve Habeş Harbi* adlı bir kitabı yayınlanmış ve Karabekir, eserinde İtalya'nın Habeşistan üzerindeki emellerini anlatmıştır. Ayrıca Habeşistan'daki askerî gelişmeler, taşra neşriyatına yansiyacak kadar Türk kamuoyunu etkilemiştir. Öyle ki Antakya'da çıkan *Yeniğün* gazetesinin Beyrut'taki *Elbelağ* gazetesinden naklettiği haberde; "Kâzım Karabekir'in mahiyetindeki bazı subaylar ile birlikte Habeşistan'a hareket edeceği" (BCA, 1935: 101.656.27) dile getirilmiştir. Taşra basınına kadar yansıyan İtalyan aleyhtarlığı ulusal basında da ziyadesiyle yer bulmuştur. Türk basınının aldığı bu tavır, İtalyanların hoşuna gitmemiş ve Roma'da çıkan *Il Giornali d'Italia* adlı gazetede bu durum eleştirilmiştir:

"Türk matbuatı, İtalyan-Habeş ihtilafı karşısında İtalya'ya karşı hususî bir samimiyet göstermemiştir. Türk matbuatının başmakaleleri aleyhimizedir. Resimleri çok defa tahkir edici bir mahiyettedir... Bazı Türk gazeteleri bu yolda neşriyat yapmaktadırlar. Bunların başında Akşam ve Zaman gazeteleri gelmektedir. Malûm olduğu gibi bu iki gazete, İtalyan-Habeş ihtilafından bize karşı aleyhte neşriyatta bulunmuşlardı... Türkiye'nin Habeş meselesinde bize karşı ziddiyeti, manasızdır." (BCA, 1935: 238.606.7)

Yaşanan bu gelişmeler sadece basın alanında değil, edebî alanda da yer bulmuştur. Nâzım Hikmet'in 1935'te yazdığı *Taranta-Babu'ya Mektuplar* adlı eseri, Habeşistan'ın işgalini anlatır. Nâzım Hikmet, tarihinde ilk defa bağımsızlığını kaybeden Habeşistan'ın işgalini Galla adlı Habeş delikanlısının eşine yazdığı mektuplar üzerinden dile getirir. Mektuplarda Mussolini, Faşizm, Mussolini destekçisi Papa Pius XI ile Faşist yazarlar, Faşizm'in sembolleri Remus ve Romulus mizahî bir dille değersizleştirilir.

"İtalya'nın
nakişlerinde güneşler oynaşan ipekli şalları,
Pompei yollarında kara katırlarının nalları,
boyalı kutusunda Verdi'nin yüreği atan
laternası
ve âlâ düdük makarnası
kadar
faşizmi de meşhuurdur
Taranta - Babu.

İtalya'da faşizm
Emialı büyük toprak kontlarının asâlarından
ve Romalı bankerlerin demir kasalarından
geçip
İL DUÇE'nin dazlak kafasında dank demiş
bir nuurdur
Taranta - Babu..

Bu

nur
yarın
inecektir üstüne

Habeş ovalarında mezarların.” (Ran, 2012: 447)

Habeşistan'ın işgalinin ardından Türk şiirindeki Mussolini ve faşizm karşıtı tepki yerini uzun bir süre sessizliğe bırakmıştır. Yaşanan bu sessizlik dönemi 1939'a kadar sürmüştür. 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla iki ülke arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Yaşanan bu gerginlik ve öfke Türk edebiyatında hamasî şiirlerin kaleme alınmasına sebep olmuştur. 1939'dan itibaren kaleme alınan hamasî şiirlerde 1935'teki İtalya'nın Habeşistan'ı işgal konusu tekrar işlenmeye başlanmıştır. Fakat İtalya aleyhtarı bu şiirler Türkiye ve İtalya arasındaki olası bir savaşı tetikleyebilir endişesiyle yasaklanmıştır. Bu yasaklama, İtalya'nın 1943'te müttefikler tarafından işgal edilmesine kadar devam etmiştir. 1939-1943 arasında yaşanan bu baskı, 1943 sonrası yerini serbestliğe bırakmıştır. II. Dünya Savaşındaki Türk-İtalyan ilişkilerinin Türk şiirindeki yansımaları M. Kayahan Özgül'ün savaş edebiyatı tasnifi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Özgül, savaş edebiyatı üzerine kapsamlı değerlendirmesinde savaş edebiyatını dört temel bölüme ayırmaktadır. Bunlardan ilki "askerlik edebiyatı"dır. Savaş öncesi bir edebiyat olan "askerlik edebiyatı" ise kendi içinde "askerî okul edebiyatı", "kışla edebiyatı", "serhat edebiyatı", "soğuk savaş edebiyatı" gibi dört kısma ayrılmaktadır. Savaş edebiyatının ikinci bölümü ise "cephe edebiyatı"dır. "Cephe edebiyatı" kendi içinde iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar; "siper edebiyatı" ve "siper arkası edebiyatı"dır. Savaş edebiyatının üçüncü bölümü "cephe gerisi edebiyatı"dır. Bu bölüm de kendi içinde "resmî propaganda edebiyatı", "esaret edebiyatı" ve "savaştan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen sivillerin edebiyatı" şeklinde üç kısma ayrılmıştır. Savaş edebiyatının dördüncü ve son bölümü ise "savaş sonrası edebiyatı"dır. Bu bölüm savaş aleyhtarı edebiyatı karşılamaktadır. (Özgül, 2013; 1-18) Bu bağlamda 1939-1943 arası Türk-İtalyan ilişkilerinin Türk şiirine yansımaları "soğuk savaş edebiyatı" dönemidir. Bu dönemde İtalya'nın

olası bir saldırısına karşı adeta savaş öncesi bir edebiyat oluşmuştur. 1943-1945 arası dönem ise Müteffiklerin 1943'te İtalya'yı işgal etmesi; ardından Mussolini'nin iktidarını kaybetmesi sebebiyle "savaştan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen sivillerin edebiyatı"dır. Bu dönemde özellikle Mussolini'nin sebep olduğu savaşların manevi etkisi Türk şiirinde işlenmiştir.

2. 1939-1943 Arası Dönem

1930'ların başından itibaren dünyada yaşanan gerginlik dolayısıyla ülkeler silahlanma yarışına girmiştir. Bu silahlanma yarışını tetikleyen asıl etken Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan veya bu savaştan istediklerini alamayan devletlerin hedefleridir. Bu yüzden II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılı, birbirine komşu olan olmayan tüm devletler arasındaki ilişkileri etkilediği gibi yüzyıllardır her alanda etkileşim halinde olan Türk-İtalyan ilişkilerine de tesir etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan istediğini alamayan ve "Büyük İtalya" hayali kuran Mussolini'nin Habeşistan işgali, bu amacın gerçekleştirilmesi için atılan önemli bir adımdır. İtalyanların Habeşistan'ın işgalinden sonra gerçekleştirmek istediği adımlar ise "Genç İtalyan Şairlerinin Bir Şarkısı" adlı şiirde şöyle tarif edilmiştir:

Allunghiamo la nostra via,	Yolumuzu uzatacağız
Prenderemo la Turchia	Türkiye'yi alacağız
E se le cose vanno bene	Eğer işler yolunda giderse
Andiamo in Atene	Atina'ya varacağız
Andiamo per Atina	Atina'ya varacağız
Per passare vita fina	Güzel Hayat kuracağız...
Prendiamo li Pireo	Alacağız Pire'yi
Anche tutte mar Egeo!..	Ve bütün o Egeyi!

(Gürtunca, 1939: 3)

İtalyanların hedefi Türkiye'yi almak, ardından Yunanistan ve tüm Ege'ye sahip olmaktır. Bu yüzden Mussolini'nin 1935'te Habeşistan'ı ve 1939'da Yunanistan'ın komşusu Arnavutluk'u işgal etmesi, Türkiye

ve Yunanistan için sıradaki adımın kendilerinde olabileceği şüphesini doğurmuştur. Öyle ki bir yıl sonra İkinci Dünya Savaşı'na dâhil olan İtalya, 1940'ta Yunanistan'a saldırarak işgal etmeye çalışmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'de büyük bir huzursuzluğa sebep olmuştur. İtalya'nın Habeşistan işgalinin ardından gerçekleştirdiği askerî hamleler, Mustafa Kemal Atatürk'ün İngiliz Büyükelçisi ile 16 Mayıs 1936'da yapmış olduğu görüşmedeki düşüncelerini hatırlatmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk bu görüşmede; "İtalya ve Mussolini'nin Etiyopya ile yetinmeyeceğini, çok kısa bir zaman sonra başka maceralara atılacağını, İtalya'nın engellenmesi gerektiğini, aksi takdirde bundan sonraki eylemlerinin de engellenemeyeceğini" (Özdemir, 2010: 114-115) ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemlerinin paralelinde bir savaşın patlak vereceği, dönemin mizah dergisi *Akbaba*'da da işlenir. Dergide yer alan şiirde Hitler ve Mussolini'nin ihtirasları yüzünden gerçekleşebilecek savaş şöyle dile getirilmektedir:

"...

Şimdi bütün Avrupa gizli silâhlanıyor,

"Sulh yapalım!..." diyerek, sonra ediyor niyaz!...

"Hitler" uyuşamıyor asla komşularıyla,

Yahu!... Biz de şaşırırdık: Bu ne gurur, bu ne naz!...

"Müstemleke isterim, nüfusum çok!..." diyerek,

"Musolini" arıyor tüyü yolunacak kaz!...

Bakın Avusturyayı himayeye kalkıştı,

İyilikten çıkmasın korkarım yine maraz!...

Bu, kendi kuvvetini cihana göstermektedir,

Diyor ki: Anlayana sivrisinek gelir saz!..." (Diplomat, 1934: 6)

1939 içerisinde İtalyanların bu saldırgan tavırları Türkiye'de sadece huzursuzluk değil, aynı zamanda büyük bir öfkeye de sebep olmuştur. Bu dönemde yayınlanan Mehmet Faruk Gürtunca'nın *Bu Arslana Dokunmayın* ve Ömer Lütfi Göksel'in *Ses'i* meydana gelen öfkenin tezahürleridir. *Bu Arslana Dokunmayın* adlı eser, adeta İtalya'ya karşı birikmiş bir öfkenin şiirleştirilmesidir. Eserdeki sadece birkaç şiir değil,

Şiirlerin tamamı İtalya aleyhtarıdır. Eserde dile getirilen bu aleyhtarlık İtalya'nın varlığından kaynaklanan bir durum değil, İtalyan şairlerin söylemlerine binaen meydana gelen bir durumdur. Bu yüzden ki eser "Büyük İtalya" emeline erişmenin hayalini kuran "Genç İtalyan Şairlerinin Bir Şarkısı" ile başlamakta ve kitaba da ismini veren "Bu Arslana Dokunmayın" şiiriyle devam etmektedir. "Bu Arslana Dokunmayın" şiiri "Türkiye'yi alacağız... şarkısını yazan İtalyan şairlerine" (Gürtunca, 1939: 4) ithafen yazılmıştır. Şiirde tarih boyunca Türkler ve İtalyanlar arasındaki savaşlardan örnekler verilerek Türkiye'ye karşı olası bir saldırı halinde bu savaşların akla getirilmesi gerektiği vurgulanarak şiir, şu dördüyle bitirilir:

"Fakat artık bunların birini istemeyiz
Bize yeter bu vatan, bu su, bu gökkubbeler..
Göz dikmeyin bu yurda, istemeyin bunu siz,
Arslanlar arslanına dokunmayın kahpeler!" (Gürtunca, 1939: 24)

Eserde yer alan "Yurdumun Karşısında", "G. D'annunziyo'ya" şiirleri de "Bu Arslana Dokunmayın" ile aynı muhtevaya sahip şiirlerdir. Sadece "Rodos'un Özlemi" adlı şiir, diğer şiirlerden farklıdır. Şair ilk defa bu şiir ile savunmadan hücumla geçmiştir. Gürtunca, şiirde kendi topraklarını savunmak yerine eskiden bize ait olan Rodos'un hayalini kurarak onu özlenen bir sevgiliye benzetmektedir:

"Ey güzel yar, kucak açmış seni bekler Anayurt
Dış bilerken seni ürkütmesin, asla, karakurt!
Verelim elele artık, yayalım Türk sesini;
Yıkiver sen Romüs'ün, kardeşinin annesini!
Ativer sen de başından o masaldan uyuzu...
Dikelim karşıda, Antalya'da Bozkurdumuzu:
Dikelim Fethiye burcunda Hitit arslanını,

Göz dikenler süzebilsin Vatanın dört yanını!" (Gürtunca, 1939: 36)

Şiiri etkileyici kılan diğer bir husus ise barındırdığı motiflerdir. Şiirde Türklüğün sembolü bozkurt ile Hitit arslanı aynı kavram birlikteliğinde buluşturulmuştur. Her iki sembolün de İtalya'ya karşı bağımsızlığın

timsali olarak dikilmesi aslında Türk Tarih Tezi'ne yapılan bir atıf olmakla birlikte Mussolini'ye verilen tarihî bir cevap niteliği de taşımaktadır. Mussolini, Anadolu'yu Roma İmparatorluğu'nun mirası olarak nitelendirmekte ve Anadolu'nun gerçek sahibinin Romalılar yani İtalyanlar olduğunu ileri sürmektedir. Türk Tarih Tezi'nde ise milattan önce dört binli yıllarda yaşamış Hititlerden bugünün Türk insanına bir süreklilik kurulabilmektedir. (Toprak, 2012:105) Böylece Türkler Anadolu'yu istila eden değil Anadolu'nun gerçek sahibi bir millet olarak ifade edilmektedir. Münif Fehim'in de Görtunca'nın şiir kitabı üzerine resmettiği Hitit arslanı, bu geniş perspektiften değerlendirilmelidir. Tarihî bir sürekliliği de muhtevasında barındıran eser, 1939 yılı içerisinde üç baskı yaparak döneminin oldukça popüler bir eseri olmuştur (Arslan, 2019: 12). Öyle ki Görtunca, Sait Faik Abasıyanık ile sohbeti sırasında eserin henüz baskı halindeyken bile yankı uyandırdığından bahsederek, baskının durdurulması için İtalyanların yaptığı tekliften bahseder:

"Faruk Görtunca'ya Dokunmayın Bu Arslana kitabını hatırlattım. Gülümsedi: O zaman kara gömlekli faşistler daha Dokunmayın Bu Arslan'a çıkarken bana sefirleri vasıtasıyla elli bin lira teklif ettiler. Kitabımı çıkarmamam için. Nefretle reddettim. Dokunmayın Bu Arslana kırk bin tane satıldı." (Abasıyanık, 1994: 74)

Görtunca sahibi ve neşriyat müdürü olduğu *Yeni Edebiyat Gazetesi'*nde ise eserinin amacından ve eserinde milletin her ferdine hitap etmeyi nasıl başardığından söz etmektedir:

"Dil nasıl ilk doğuşunda konuşmak ve anlaşmak için vücut bulmuşsa, şiir ve edebiyat da dil kuvveti ile bir kütle haline gelen ırk ve halkın bu millî topluluğunu bir kül halinde tutabilmek için kahraman hatıraları nakle vasıta olan bir varlık teşkil etmiştir.

Fert bugün de artık kütlenin içinde erimektedir. Fert artık kütle ile hareket etmektedir.

Şair, bugünkü vazifesi ile kütlenin heyecanına kendisini vermek zorunda kalmıştır.

İşte biz bu gaye ile bir halk, bir kütle edebiyatı yaratmak için meydana atılıyoruz.

Millî hisleri terennüm eden her eserin halkımızın en münevverinden, en bilimsizine kadar nasıl heyecan yarattığını gösteren misaller

çoktur. Bu Arslana Dokunmayın bunun en bariz bir misalidir.”
(Gürtunca, 1939: 1)

Eserdeki diğer bir husus ise Mussolini’yi kastederek onu tahkir edecek herhangi bir sıfat kullanılmamaya hassasiyet gösterilmesidir. 1939 yılında bu kelimeleri kullanmaktan kaçınan şair, 1944’e gelindiğinde *Bu Arslana Dokunmayın* adlı eserini *Atatürk’e Ağıt-Millete Destan* adlı kitabının sonuna ekler. Gürtunca, savaşın müttefikler lehine değiştiği ve İtalya gibi bir sorun kalmadığı için eserinin ön sözünde şu ifadeleri kullanır:

“Altın çağımız olan cumhuriyet devrimizde, Avrupanın toprağa gözü doymaz bir faşist lideri, genç faşist şairlere Anadolumuz için yazılar yazdırmış ve biz de Bu Arslana Dokunmayın diye cevap vermiştik. Milletin şahlanan bir duygusunu haykıran bu yazılarımı, bu faşist liderin vatanına nasıl ihanet ettiğini tarih, ibretle gördüğü için, şimdi ben hatıra olarak kitabımın sırası gelen yerine koyuyorum. Bunu yapmakla ne bir milleti tahkir, ne mağlup millet hakkında kin hislerini yeniden alevlendirmek niyetindeyim. Hakiki Virgilius memleketi çocuklarına bugün biz barış ve huzur dilemekteyiz. 1939’da Faşist Roma müdahalesi ile katledilen yavrucuğuma yeniden hayat vermek istedim. İşte o kadar.” (Gürtunca, 1944: 9)

1939’da yayınlanan diğer bir eser ise Ömer Lütfi Göksel’in *Ses’idir*. *Eserin Ebedî ve Ezeli Yurduma Göz Dikenlere, Cennet Yurduma ve Onun Boynu Bükük Yavrularına* ithafen yazılan ilk iki bölümü hamasî şiirlerden müteşekkildir. *Ölen ve Yaşayan “Yeşil”lere* ithafen yazılan üçüncü bölümü ise tabiat muhtevalı şiirlerden oluşmaktadır. Hamasî şiirlerin tamamı İtalya’nın hasmane tutumuna karşı yazılmıştır. “Kara Gömleklilere”, “O’na”, “Erkeğine”, “Dişisine”, “Rodos’un Dilinden”, “Mehmetçiğin Dilinden”, “Yurduma”, “Adaların Yaslı Sularına”, “Adalar ve Türk” olmak üzere dokuz şiirden meydana gelen eserde, Mussolini’ye yönelik herhangi bir ifade hassasiyeti gösterilmemiştir. Hem İtalya’nın tehditkâr söylemlerine hem de Mussolini ve onun idaresi altındaki tüm İtalyanlara karşı şiirler yazılmıştır. “O’na” şiiri Mussolini’ye ithafen yazılmış ve şiirde Mussolini’den işgal ettiği toprakların hesabı sorulmuştur:

“Eyyy çelik miğferli
Eli fenerli

DUÇE!...

Nasıl gidiyor Bütçe?...

Sun bakalım Dünyanın en korkak milletine

HABEŞ topraklarında içtiğin kandan mertlik.

Kim alkış tutar senin şu sahte heybetine

TİRANI almak mıdır, anlat bu mu erkeklik?" (Göksel, 1939: 8)

Bu *Arslana Dokunmayın* eserinde olduğu gibi *Ses*'te de Oniki Ada konusu sıklıkla işlenir. Her iki eserde de Oniki Ada üzerinde bu denli durulmasının sebebi Oniki Ada'nın stratejik önemidir. Öyle ki Başbakan Saraçoğlu, İtalya'nın Oniki Ada'yı tahkim ettiği ve Mihver'in ortak bir planı gibi görünen Arnavutluk'u işgal ettiği sürece Mussolini'nin dostluğuna güvenmeyeceğini açıklamıştır. (Soysal, 1982: 389-390) Bu nedenle İtalya'nın Türk toprakları üzerindeki hasmane düşüncelerine karşılık "Yurduma", "Adaların Yaslı Sularına", "Adalar ve Türk" şiirlerinde Türkiye'nin de Oniki Ada'ya karşı duyduğu özlem dile getirilmektedir:

"ON İKİ ADA'yı Türk nasıl unuttur bilmem

Omuzuna dağlar gibi çöktükçe hasret, elem,

...

İnip körpe kollara HUDUT denilen SATIR,

ADALARI hasretle ANAM diye Ağlatır...

Ah! EGE'nin İncisi RODOS, Kalbimiz MEİS

Biliyoruz içiniz dolu hasret ve yeis" (Göksel, 1939: 24)

Gerek *Bu Arslana Dokunmayın* gerekse de *Ses*'teki şiirlerin öncelikli amacı, İtalyanların saldırgan söylemelerine karşı cevap vermektir. Özellikle "Bu Arslana Dokunmayın"da İtalyan lider Mussolini'yi tahkir edici herhangi bir hitapta bulunulmama dikkat edilmesine rağmen II. Dünya Savaşı'nın başlamış olması ve iki devlet arasındaki ilişkilerin gerginliği Türkiye'yi de hassas davranmaya sevk etmiştir. 1939'da yayınlanan *Bu Arslana Dokunmayın* ve *Ses*, Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karar doğrultusunda toplatılmıştır. Her iki eserin de yasaklanma sebebi, memleketin siyasetine dokunur yazılar taşımasıdır. (BCA, 1939: 88.85.11), (BCA, 1939: 88.94.10) Gürtunca'ya göre Bakanlar

Kurulu tarafından gerçekleştirilen bu yasaklamanın ardında, İtalyan hükümeti vardır. (Gürtunca, 1944: 9)

Bu *Arskana Dokunmayın* ve *Ses* kitaplarının haricinde kaleme alınan şiirler de vardır. Bunlardan ilki Nihal Atsız'ın 1940'ta kaleme aldığını belirttiği 1946'da basılan "Davetiye" şiiridir. Atsız bu şiirinde İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinden sonra Türkiye'ye yönelik olası harekâtında neler olabileceğini ifade etmektedir:

"Ey Benito Musolini! Ey gayet yüce,
İtalyanlar başvekili muhterem Duçe!
İştittim ki yelkenleri edip de fora
Gelecekmiş orduların yeşil Bosfora.
Buyursunlar... Bizim için şavaşı düşündür;
(...)

Balkanlardan doğru yürü er meydanına;
Çelik zırlı kartalları göklere saldır...
Fakat zafer sizin için söz ve masaldır...
Dirilerek başınıza geçse de Sezar

Yine olur Anadolu size bir mezar." (Atsız, 1946: 49)

Türkçü yazar Nihal Atsız gibi Mussolini'yi ve Kara gömleklileri şiirlerinde eleştiren diğer bir şair ise toplumcu gerçekçi Suat Taşer'dir. Suat Taşer'in "Entermezzo" adlı şiirinde, Neron ve Dante'nin Roma semalarına bakarak kurduğu düşüncelerden uzaklaşıldığından bahsedilir. Artık Roma semalarına bakarak düşünen Neron ve Dante değil, Kara gömleklili bir adamdır. Kara gömleklili adam, yüzyıllar içinde yaşanan üzüntü verici değişimin sembolüdür:

"Roma bir şehirdir
Roma'da bir adam
Öpüp hazreti vekilullahın mübarek elini
Arzı ihtiram eyler,
Sırtında Kara gömlek
Kara meydanda kara gömleklilere
Şan ve şeref ikram eyler.

Halbuki

Biz biliriz ki:

Roma'da Neron,

Ve Dante ALİGHEİRİ

Aynı güneşe bakıp

Başka şeyler düşünmüşlerdi." (Taşer vd. 1943: 13)

İtalya, 1939'daki Arnavutluk işgalinden sonra 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'a savaş açmıştır. Fakat İtalya'nın Yunanistan'ı işgal girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Geri çekilmek zorunda kalan İtalyanların başarısızlığını Neyzen Tevfik hicveder:

"İşte kanbur feleğin emriyle

Mihver'in çarkını kırdı devran.

Duçe'dir Akdeniz'in yüz karası,

Topyekün ağzına s...ı Yunan" (Usta, 1985: 278)

Neyzen Tevfik, Hitler ve Mussolini müttefikliğinin ardından Avrupa'nın düştüğü vaziyeti de şöyle tarif etmektedir:

"Çobanın ismi Führer'dir, kasabın ismi Duçe,

Defter-i zulmünü garbın yed-i kudret dürüyor.

Asgari on yedi milyon sığırı, bir sağıra

Rabbimin kudretine bak ki nasıl güttürüyor." (Usta, 1985: 269)

Bu *Arslana Dokunmayın* ile *Ses*'teki şiirlere nazaran Nihal Atsız ve Neyzen Tevfik'in şiirlerinde daha şiddetli eleştiri görülmektedir. Fakat hem Nihal Atsız'ın hem de Neyzen Tevfik'in eserleri herhangi bir sansüre maruz kalmamıştır. Ayrıca Suat Taşer ve Fethi Giray'ın beraber yayınladıkları 1943 eseri de sansüre uğramaz. Bunun sebebi ise İkinci Dünya Savaşı esnasında kaleme alınan bu şiirlerin ancak İkinci Dünya Savaşı'nın müttefikler lehine şekillenmeye başladığı 1943 veya İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayınlanmasıdır.

Türkiye, 1939-1943 arası dönemde, Almanya ile ilişkilerinde olduğu gibi İtalya ile ilişkilerinde de hassasiyet göstermiştir. 1939'da Arnavutluk'a saldıran Mussolini'nin bundan sonraki hedefinde Türkiye

ve Yunanistan'ın olabileceği ihtimali, Türkiye'nin İtalya ile ilişkilerinde dikkatli olmasına sebep olmuştur. Türkiye, iki ülke arasında savaşa yol açabilecek neşriyatlardan kaçınmıştır. Hatta sadece edebî eserler değil Rahmi Yağız'ın *İtalya'ya Açık Mektup* ve Nejdet Sançar'ın *Tarihte Türk-İtalyan Savaşları* eserleri yine Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karar doğrultusunda yasaklanmıştır (BCA, 1939: 88.86.5), (BCA,1943: 100.113.15). Eserlerin sansüre uğramasında dönemin İtalyan Büyükelçisinin, Hariciye Vekilini ziyareti de etkili olmuştur. İtalyan Büyükelçi, Türk matbuatı ile İtalyan matbuatı arasındaki yazı mücadelesine son verilmesini istemiştir. İtalyan Büyükelçi gerçekleşen tartışmaların ve İtalya aleyhine şiddetli hücumların karşılıklı siyasî menfaatler açısından fayda sağlamayacağını beyan etmiştir. Hariciye Vekili de İtalyan Büyükelçisi ile aynı fikirde olduğunu ve bu tarzda neşriyata son verilmesini Başbakanlık'tan talep etmiştir (BCA, 1939: 85.558.22).

1939-1942 arasında Türkiye'de yayınlanan eserler yasaklanırken 1943'te Mussolini'nin *Oğlumla Konuşuyorum* adlı eseri Türkçeye çevrilerek yayınlanır. Bir propaganda yayını olduğu açıkça belli olan eserin ön sözünde ise Mussolini, yuvasına bağlı şefkatli bir baba olarak tanıtılır (Mussolini, 1943: 1). Böylece Habeşistan ve Arnavutluk'u işgal eden ancak hayalini kurduğu "Büyük Roma"nın savaşarak tekrar diriltilebileceğini düşünen Mussolini'nin gerçek kişiliği örtülmeye çalışılır. Yasaklanan ve izin verilen eserlere bakıldığında 1939-1943 arası her iki ülke açısından da hassas bir dönem olmuştur. Her ne kadar Mussolini bu dönemde pervasızca söylemler ve davranışlar sergilese de Türkiye bu dönemde diplomatik ilişkilere zarar verebilecek her türlü riskten kaçınmıştır. Herhangi bir tehlikeye mahal vermemek için İtalyan Büyükelçisi ile görüşülerek ortak kararlar da alınmıştır.

3. 1943-1945 Arası Dönem

Stalingrad'ın Ocak 1943'te Ruslar tarafından kurtarılmasının akabinde 1943'ün Temmuz'unda Müttefikler Sicilya harekâtına başlamış ve Mussolini bir darbe ile devrilerek iktidardan uzaklaştırılmıştır. (Mengeş 2018: 381) Yaşanan bu gelişmelerden sonra savaşın gidişatı

Müttefik devletler lehine dönmüştür. Değişen uluslararası durum dolayısıyla 1939-1942 arası dönemde yayınlanan şiirlere uygulanan sansür, 1943 ve sonrasında yerini serbestliğe bırakmıştır. Ayrıca bu dönemden sonra İtalya'nın Türkiye için tehdit olmaktan çıkması, Türk şiirindeki üsluba da yansımıştır. 1939'daki şiirler hamasî bir üslupla kaleme alınırken 1943 ve sonrasındaki şiirler daha çok mizahî bir üslupla kaleme alınmıştır. Dolayısıyla dönemin siyasî durumu, mizah dergilerinin konusu olmuştur. Bunlardan en önemlisi aynı zamanda edebiyat dergisi de olan *Akbaba*'dır. *Akbaba* dergisini önemli kılan diğer bir özellik ise mizah gazetesi olmasına rağmen iktidardan daha çok muhalefeti eleştirmesi ve dönemin iktidarı ile yakın ilişkileridir. Derginin kurucularından Yusuf Ziya Ortaç'ın 12 Mart 1940'ta Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderdiği mektup, derginin iktidar ile ilişkilerini açıkça göstermektedir:

"İstanbul Vali muavini bugün yeni direktiflerinizi tebliğ etti. Bundan dolayı teşekkür ederim. Zira; aradan aylar geçtikten ve yeni hadiseler çıktıktan sonra eski direktiflerin çizdiği hudut yavaş yavaş siliniyor... Binaenaleyh, yeni hadiseler karşısında bize böyle yeni direktiflerle yol göstermenizi teşekkürlerimle rica eder..."
(Güvenir,1991: 211)

Yusuf Ziya Ortaç ile Matbuat Umum Müdürlüğü arasındaki yazışma göstermektedir ki İkinci Dünya Savaşı'nın fiilen devam ettiği esnada *Akbaba* dergisi iktidarın izni olmaksızın İtalya'nın lehine veya aleyhine yayın yapamaz. Savaş şartlarının İtalya aleyhine döndüğü ve Türkiye lehine ise risklerin azaldığı 1943'te, *Akbaba*'nın İtalya ve Mussolini aleyhine şiirler yayınlaması bunun tipik bir göstergesidir. *Akbaba*, bu dönemde art arda Mussolini aleyhine mizahî şiirler yayınlar. Bunlardan ilki, İtalya'nın 10 Temmuz 1943'te müttefikler tarafından işgali üzerine Mussolini'nin yaşadığı pişmanlığı tasvir eden şiirdir:

"Eyvâh, ne yer, ne yâr kaldı,
Ben gittim, o ihtiyâr kaldı!
Üç yılda delindi çizmem eyvâh,
Çörçil yine bahtiyâr kaldı!

Kimdir bu gelen bizim denizden?

Ürperdi içim o kanlı izden!

Sorsam, yüreğim tahammül etmez,

Bir isteği var mı bendenizden?" (Çimdik, 1943a: 4)

Yusuf Ziya Ortaç bir hafta sonra *Akbaba* dergisinde yayınlanan şiirinde Mussolini'nin düştüğü acziyetten bahsederek Mussolini'yi iflas etmiş bir avareye benzetir:

"Kâh ağlarım seller gibi,

Kâh gülerim yeller gibi,

Kâh anamı beller gibi:

Gel gör beni harp neyledi!

Ben Duçe-i biçareyim,

Bir müflis-i âvareyim

Baştan ayağa yâreyim:

Gel gör beni harp neyledi!" (Çimdik, 1943b: 5)

Dönemin diğer mizah dergisi olan *Amcabey* de *Akbaba* gibi iktidara yakın bir mizah dergisidir. Öyle ki Cumhuriyet Halk Partisi, haftalık yayınlanan *Amcabey* dergisinin 200 sayısına abonedir. Abone olunan bu dergi, Türkiye'nin dört bir tarafındaki Halkevlerine dağıtılmaktadır (BCA, 1943: 1326.403.1). Dergide yayınlanan şiirde, Mussolini'nin İtalya'nın başına geçmesinden 1943'e kadar olan zaman dilimi mizahî bir dille anlatılır:

"Ta kim Duçe'yi kendine şah etti İtalya

Bir kâse-i fağfur gibi ah etti İtalya!.

Her gün kara gömleklilerin arttı nüfuzu,

İkbalini en sonra siyah etti İtalya!.

Çöllerde Habeş fethine azmetti, bu yüzden,

Evladını milyonla tebah etti İtalya!...

Balkan'da Yunan'dan yedi bir hayli zaparta

Korkuyla hemen ricat-i râh etti İtalya!...

(...)

Tarihi sekiz eylüle rastlar sene kırk üç,

Teslim olarak terk-i silâh etti İtalya!... "(Sağdıç, 1943: 2)

Amcabey dergisinde yer alan diğer bir şiirde ise Mussolini'nin gördüğü "Büyük Roma" rüyasının son buluşundan bahsedilir. İtalya'nın tarihî ve dinî mirası da bu hüsrânı temizleyemeyecektir:

"Kalk Sezar mezarından, gör makarnacıları,

Geçilmiyor ateşten, külden Roma civarı;

Arpa ektin gerçi sen, fakat yetiştirdi darı,

Bin Papa ağartamaz, alınının karasını!.." (İmzasız, 1944: 2)

1943-1944 yıllarındaki siyasî mizah gazetelerinde yer alan şiirler haricinde savaşın sonuna doğru muhtelif dergilerdeki şiirlerde, Mussolini'nin ve faşizmin ibretlik sonuna dikkat çekilir. Savaşın sonunda Mussolini ve metresi Clara'nın kurşuna dizilerek Castello Loretta meydanında asılması anlatılır:

" ...

Ben ölüm,

ben açlık

ben zindan

Ben yaralı bir alman neferinin kaputu

Kastello Loretta meydanında sallanan.

Gidin

Habeş çocuklarına sorun beni

Zehirli gaz götürdüğüm çocuklara

Her biri kundaktaydı o zaman,

Ve yaşamadılar...

Neden bir çocuk tükürüyor suratıma şimdi,

Neden insanlar bağıyor böyle akşam akşam,

Neden şu kadının öfkesi var

Isıracakmış gibi." (Karasu, 1945: 1)

Savaş sonrası dünyada diktatörlere ve faşizme karşı büyük bir öfke meydana gelmiştir. İnsanlık savaş sonrasında yitirdiklerinin acısını dindirmek istemiştir. Mussolini'nin kuruşuna dizilerek öldürülmesine rağmen halkın Mussolini'ye karşı dinmeyen öfkesinden şöyle bahsedilir:

"... Babam anlatırdı bir zamanlar,

Avrupa'daki büyük harbi...

Milâno'da kaldırımlara serilen DUÇE'nin

Ölü kalıbına beş kurşun sıkan

İhtiyar kadının hikâyesi...

Pantheon eteklerinde aşıktan ölen

Elen çocuklarının şiş hâlini" (Saygunışık, 1945: 17)

Sonuç

Türk-İtalyan ilişkileri, yüzyıllar önce Akdeniz havzasında ticarî ve kültürel alışveriş şeklinde başlamıştır. Fakat İtalya, uluslaşma sürecini tamamladıktan sonra ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yayılmacı bir politika izlemiştir. İtalya'nın 1911'de Trablusgarp ve Oniki Ada'yı işgal etmesi de yayılmacı politikasının bir sonucudur. İtalyanların hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılması, bu politikadan hiçbir zaman vazgeçemediklerini göstermektedir. Buna rağmen Türk-İtalyan ilişkileri diğer Avrupa devletlerine nazaran daha makul düzeyde ve istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. İki ülke arasında inişli çıkışlı sürdürülen diplomatik ilişkiler, Fransızlar tarafından "hasmane dostluk" olarak tanımlanmıştır. 1924'te Mussolini'nin ikinci kez iktidara gelmesiyle İtalyanların "Büyük İtalya" ve "Bizim Deniz" gibi söylemlerde bulunması iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Özellikle "Büyük İtalya" özleminin nasıl gerçekleştirilebileceği ile ilgili İtalyan sanatçıların söylemleri ve 1935'te İtalya'nın Habeşistan'ı işgali Türkiye'yi olası bir savaş hususunda tedirgin etmiştir. Nitekim 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ve 1940'ta Yunanistan'a saldırısı, Mussolini'nin Balkanlar üzerinden Anadolu'ya ulaşmak isteğinin en

önemli göstergeleri olmuştur. 1945'e kadar iki ülke arasında yaşanan bu gelişmeler sadece Türk dış siyasetine değil; Türk şiirine de aksetmiştir.

İkinci Dünya Savaşı süresince Türk-İtalyan ilişkilerinin şiire yansımaları 1939-1943 ve 1943-1945 olmak üzere iki ayrı dönemde değerlendirmek gerekmektedir. 1939-1943 arası, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı ve İtalya'nın saldırgan tavırlarının şiddetlendiği dönemdir. Bu dönemde şiirde hamasî üslup belirgin şekilde görülmektedir. Özellikle İtalya'nın Türkiye aleyhine söylemleri ve 1935'teki Habeşistan işgali, hamasî şiirlerin konusunu oluşturmaktadır. Fakat Türkiye, bu dönemde doğrudan doğruya bağımsızlığı tehlikeye düşmeden savaşa girmenin ölüm ve yıkım getireceği görüşündedir. Bu yüzden ki dönemin hükümeti, olası bir savaşa sebebiyet verebilecek neşriyattan kaçınmış ve Türkiye'yi zor durumda bırakacak şiirleri yasaklamıştır. Ayrıca Türkiye'nin uyguladığı ılımlı siyasetin diğer bir göstergesi ise İtalya aleyhtarı eserler yasaklanırken Mussolini'nin kendinden bahsettiği propaganda eseri Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır.

1943 yılına gelindiğinde ise İtalya müttefik devletler tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemden itibaren İtalya artık Türkiye için tehdit olmaktan çıkmıştır. Mussolini'nin hem savaşı hem de iktidarını kaybetmesi sonrası düştüğü acziyet Akbaba ve Amcabey dergilerinde mizahî bir üslupla işlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlandığı 1945 ve sonrası yazılan şiirler ise Mussolini'nin idam edilerek öldürülmesi ve savaşın yol açtığı yıkımı konu edinmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecince Türk-İtalyan ilişkilerinin seyri, Türk şiiri üzerinden takip edilebilmektedir. Bu da göstermektedir ki Türk dış siyasetindeki gelişmelere -sınırlı sayıda da olsa- dönemin sanatçıları ilgisiz kalmamış ve kendi zihniyet dünyaları üzerinden eleştirilerini dile getirmişlerdir.

Kaynakça

- [Ran], Nâzım Hikmet (2012). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Abasıyanık, Sait (1994). *Açık Hava Oteli*. İstanbul: Bilgi.
- Arslan, İbrahim (2019). *Mehmet Faruk Gürtunca'nın Şiir Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Hiperlink.
- Atsız, Nihal (1946). *Yolların Sonu*. İstanbul: Barıman.
- Barlas, Dilek (2001). "Akdeniz'de Hasmane Dostlar: İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve İtalya". *Doğu Batı Dergisi*, 4: 210-212.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No:101.656.27.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No:238.606.7.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No:85.558.15.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No:100.113.15.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No:88.94.10.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No:88.85.11.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No:88.86.5.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 490.1.0.0. Yer No:1326.403.1.
- Cantemur, Türkan (2012). "Türkiye – İtalya İlişkileri (1930-1950)", 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildirileri. Ankara: Tarih ve Medeniyetler Tarihi: 779-813.
- Çelebi, Mevlüt (1993). "Milli Mücadele'de İtalyan İşgalleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 26: 400-413.
- Çimdik (1943a). "Eyvah!", *Akbaba*. 488: 4.
- Çimdik (1943b). "Gel, Gör Beni!", *Akbaba*. 489: 5.
- Diplomat (1934). "Dünyaya Kuş Bakışı", *Akbaba*. 36: 6.

Göksel, Ömer Lütü (1939). *Ses*. İzmir: Yeniyol.

Gürol, Ümit (1987). *İtalyan Edebiyatında Türkler (Başlangıcından 1982'ye)*. İstanbul: İmge.

Gürtunca, Mehmet Faruk (1939). "Birkaç Söz", *Yeni Edebiyat Gazetesi*. 1:1.

Gürtunca, Mehmet Faruk (1939). *Bu Arslana Dokunmayın*. İstanbul: Ülkü.

Gürtunca, Mehmet Faruk (1944). *Atatürk'e Ağıt-Millele Destan*. İstanbul: Ülkü.

Güvenir, O. Murat (1991). *2. Dünya Savaşında Türk basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

İmzasız (1944). "1944'e Girerken", *Amcabey*. 57: 2.

Karasu, Ali (1946). "Mussolini Konuştu", *Başak*. 3: 40-41.

Mengeş, Yeter (2018). *İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk-İtalyan İlişkileri*. İstanbul: Libra.

Mussolini, Benito (1943). *Oğlumla Konuşuyorum*. Yaşar Çimen (Çev.). İstanbul: Ülkü.

Özdemir, Hikmet (2010). *Atatürk'ün Ardından Sir Percy Loraine'nin Tanıklığı*. İstanbul: Remzi.

Özgül, M. Kayahan (2014). "Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış", *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu Bildirileri*. 1-3 Kasım, Ankara: Berikan Yayınları: 1-18.

Sağdıç (1943), "İtalya'ya Tarih!", *Amcabey*. 42: 2.

Saygunışık, Tahsin (1945). "Selâm Sana Sulh", *İnanç*. 99: 17.

Taşer, Suat; Giray, Fethi (1943). 1943. Ankara: Çalışkan.

Toprak, Zafer (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan.

Turan, Şerafettin (2001). "İtalya/İslam Dünyasıyla İlişkiler ve Sömürgecilik Faaliyetleri", *İslâm Ansiklopedisi*. C.23. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 448-452.

Usta, Recep (1985). *Neyzen Tefik Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Kastaş.

W. Childs, Timothy (2008). *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalya Diplomatik İlişkileri*. Deniz Berktaş (Çev.). İstanbul: İş Bankası.